

PROPAGANDA ARACI OLARAK RADYO

Necia ODYAKMAZ*

Abstract

Recently, the sources of information mass communication media have changed. In addition the techniques of the transferring the information have changed as well. That change makes propaganda as an ordinary part of the mass communication media.

This article, describes how the propaganda became important of our daily life and as well for the governments; discusses radio as a medium for the transmission of political propaganda during the II. World War; focuses on the role of radio propaganda in Afghanistan.

.....

Dünyadaki gelişmelerden, değişimlerden televizyon, radyo, gazete, internet ve filmler sayesinde anında haberdar oluyoruz. Bu enformasyon bombardımanı altında Amerika'daki terör, Paris'teki moda günleri, Çin'de doğan beşizler biz istesek de istemesek de evimize konuk oluyor. Bu enformasyon,

* Araş.Gör., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

içerisinde bilgiyi sakladığı gibi, kitleleri heyecanlandırmada, yönlendirmede, denetim altına almada etkili olan mesajları da saklıyor. Medya bilişsel anlamda coğrafi uzaklıkları ortadan kaldırarak, bütün insanlığın benzer duygu ve düşüncelerle hareket etmesini sağlayarak küreselleşmeyi körüklüyor. Küresel olarak nitelenen değerler de az çok medya tarafından yumuşatılarak, çehresi değiştirilerek ve birer imge halinde insanlığın kullanımına sunuluyor. Günümüzde kitle iletişimi, toplumsal işlevleri itibarıyla tartışmalı bir konumda. Gazete, televizyon veya radyonun siyasal ve kültürel rolleri konusundaki iyimser düşünceler yerini bir takım endişelere bıraktı. Çünkü kitle iletişim araçlarının bilgi ve içerik olarak beslendikleri kaynaklar değiştiği gibi, bu içeriği aktarma teknikleri de hızla değişiyor. Bu değişim propagandayı kitle iletişim araçlarının sıradan malzemesi haline getiriyor. Günümüzde içerisinde propaganda amaçlı ileti taşımayan bir haber veya programa rastlamak son derece güç.

Kitle iletişim araçlarının sayısal ve nitelik olarak artması toplumsal yaşamda enformasyonun önemini arttırmakla birlikte, insan yaşamındaki vazgeçilmezler arasında üst sıralara yükseltti.. Kitle iletişim araçları, gelişmeleri, olabilecek en kısa sürede yeniden biçimleyerek, kurgulayarak izleyicisine, okuyucusuna ve dinleyicisine ulaştırıyor. Öyle ki, bir gün gazete okumayan, televizyon seyretmeyen çağdaş insan, kendini dünyadan soyutlanmış hissetmeye başladı. Bu da enformasyona şartlanmış olmanın bir göstergesi. Enformasyonu *sanal gerçeklik* boyutuna çeken ve "bilgi bombardımanı, reklama ve teknolojiye dayalı forcing, kitle iletişim araçları, aşırı hayranlık ya da panik, hepsi

birden sanallığın ve bunun etkilerinin bir tür toplu halüsinasyonuna katkıda bulunmaktadır”¹ diyen Fransız Düşünür Jean Baudrillard, bilişimin sahneye çıkmasıyla tarihin akışının, yapay zekanın ortaya çıkmasıyla da düşüncenin bittiğini söylüyor.

Yapay zeka ortamında yaşayan ve kendine ait düşüncesi olmayan bir toplumu denetim altına almak, biçimlendirmek, birey veya grupların tepkilerini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek son derece kolaydır. İşte kitle iletişim araçları bu aşamada devreye girer ve yarattıkları bu ortamda propaganda bombardımanıya halkı yönlendirirler. 11 Eylül saldırısı sonrasında dünya kamuoyuna sunulan görüntüler, verilen haberler Amerika’yı Afganistan’a saldırması için haklı çıkarmak adına düzenlenmiş, bilinçli bir şekilde hazırlanmış propaganda çalışmalarıydı. Sonuçta hiç kimse Amerika’yı haksız bulmadı, tek tük çatlak sesler çıksa da, Amerika’nın Ladin’in suçluluğunu belgeleyen kanıtlarını tereddütsüz kabul etti. Bu kabulde kitle iletişim araçlarının gücü tartışılmaz.

Baudrillard “bugün, biz sanal olanı düşünemiyoruz, sanal olan bizi düşünüyor. Bizi gerçeklikten kesin bir biçimde ayıran bu algılanması olanaksız şeffaflık, bir sineğin pencere camına çarpması ve çarpınca, kendisini dış dünyadan ayıran şeyin ne olduğunu bilememesi kadar akla sığmayacak bir şey. Sinek kendisinin uzamına son veren şeyin ne olduğunu imgeleyemez bile. Aynı şekilde, biz de, sanallığın, dünya hakkında zihnimizde tasarlanan her biçimi, sanki ona el uzatıyormuşçasına ne kadar

¹ Jean BAUDRILLARD, **Çifte Soykırım**, Tam Ekran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Temmuz 2001, s:97

değiştirdiğini imgeleyemiyoruz. İmgeleyemiyoruz, çünkü sanallığın özelliği, yalnızca gerçekliğe son vermek değil, aynı zamanda gerçek olanın, siyasal olanın, toplumsal olanın imgelemesine de son vermektir.”² diyor.

Kitle iletişim araçlarının günlük yaşam içinde bu denli önem kazanması ve etkinlik alanını arttırması bizim gerçek dünyayla bağımızı koparmamıza neden oluyor. Bizim gerçekliğimiz televizyonda gördüğümüz veya radyoda dinlediğimiz gerçeklik oluyor. Yani kitle iletişim araçları insanlığı içine alan ve oradan kurtulup gerçeği görmelerini engelleyen bir *matrix*. Öyle ki bunu “eğlence ve boş zamanı değerlendirme aracı” adı altında gerçekleştiriyor ve kendini vazgeçilmez kılıyor.

Toplumu gerçek dünyadan koparıp, kendi gerçeğini kabul ettirme gücüne sahip bir medya, hiç kuşkusuz tek başına değildir. Kutsal çıkarları uğruna medyayı destekleyen ve onu kullanan güçler vardır. Rekabetçi piyasa koşullarında reklam ve propagandanın sınırsız yansıtıcıları olan kitle iletişim araçları ise, yaşamın her kesiminde söz sahibi olabilmek için savaşmakta ve uygarlık için sağladıkları kolaylıklarla bir anda zihnimize egemen olmaya çalışan yaratıklara dönüşmektedir.

Yirminci yüzyılın büyük bir bölümünde kitle iletişim araçları arasında özellikle radyonun en güçlü uluslararası iletişim aracı olduğu sorgusuz kabul edildi. 2. Dünya Savaşı sırasında radyonun propagandadaki gücünü fark eden Nazi Almanyası ve batılı güçler radyo aracılığıyla karşılıklı psikolojik savaş başlatmışlar ve

2 Jean BAUDRILLARD, *Çifte Soykırım*, Tam Ekran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s:93

cepheden çok, radyo yayınları sayesinde güç kazanmışlardı. “Radyo savaşını ilk başlatan kişi ise New York’ta Anglo-İrlandalı bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen William Joyce’tur. Yahudilere duyduğu nefretle savaşın daha ilk günlerinde İngiltere’yi terkedip Almanya’ya giden Joyce, Alman Yayın Organizasyonu Reichsrundfunk Gesellschaft(RRG)’ta İngiliz Dili bölümünde kariyer yaptı. Keskin zekası ve acımasızlığı da içinde barındıran hırsıyla meslektaşları arasında sivrilen Joyce, kısa zamanda İngiltere’de Almanya’nın Yıldız Radyocusu olarak ünlendi. İngiltere ve Amerika’da “Lord Haw Haw” olarak ünlenen Nazi Almanyasının İngilizce Sesi Joyce, 1946 yılında vatan haini olarak İngilizler tarafından asıldı.”³

Nazi Almanyası tarafından başlatılan radyo savaşı Fransa, İngiltere ve Amerika tarafından derhal kopya edildi. Üstelik “24 Şubat 1942’de yayın hayatına başlayan **Voice of America (VOA)** adeta ABD birliklerinin propaganda alanında destek kuvveti olarak çalıştı. Daha sonra da yayınlarını komünist rejimin olduğu Doğu Avrupa, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti’ne yönelik olarak yoğunlaştırarak sürdürdü.”⁴ Halen 53 dilde dünyanın dört bir yanına yayın yapan Voice of America, yayınlarını soğuk savaş yıllarında daha çok Sovyetler Birliği üzerine yoğunlaştırdı.

VOA, komünizmin en güçlü kalelerinden Küba’ya 20 Mayıs 1985’te **Radio Marti** adıyla yayın yapmaya başladı. 13.3 milyon dolarlık bütçeye ve 108 personele sahip **Radio Marti**, 7

3 Martin DOHERTY, *Black Propaganda by Radio: The German Concordio Broadcasts to Britain 1940-1941*, Historical Journal of Film, Radio & Television, 1994, vol.14, Issue 2, p: 167

4 Nurdoğan RİGEL, *İleti Tasarımında Haber*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s:104

gün 24 saat Florida ve Miami üzerinden aralıksız Küba halkına seslenmekte. Voice Of Amerika'nın prensipleri çerçevesinde Küba Halkının yararına, doğru ve objektif haber yayınladığını iddia eden Radio Marti, yayınlarında habere, müziğe, değişik sosyal ve kültürel programlara ve Amerika'da yaşayan Kübalılarla yapılan ropörtajlara yer veriyor. Günlük programının yarısından çoğunu habere ve haber programlarına ayıran radyo, Küba'da eksikliği hissedilen muhalefetin yerini alıyor ve sık sık hükümeti eleştiren görüşlere yer veriyor. Küba halkını ekonomi, sosyal yaşam, din ve insan hakları konusunda aydınlatan (!) Radio Marti'nin amacı, 1990 yılında yayın hayatına başlayan TV Marti ile birlikte, Küba'daki özgürlükleri ilerletmek.⁵

1951 yılında Münih'te yayın hayatına başlayan **Radio Free Europe** ise, "gerçeklere dayanan bilgi ve görüşleri yayarak demokratik değerleri ve kurumları geliştirmek"⁶ olarak açıkladığı görevi çerçevesinde 25 dilde, özellikle Rusya, Orta Asya, İran, Kafkaslar ve Balkanlara yayın yapıyor. Soğuk savaş süresince Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı Üyesi Ülkeler tarafından sinyalleri bozulan ve bu ülkeye düzenli yayın yapması engellenen Radio Free Europe, 1988 yılından itibaren Mikhail Gorbachev'un göreve gelmesiyle rahat yayın yapma imkanına kavuştu. Sınırları özgürce aşan ve duvarları yıkıp, ideolojileri yok eden bu radyo dalgaları sayesinde dünya iki kutupluluktan tek kutuplu hale geldi.

⁵ TV Marti Office of Cuba Broadcasting, <http://www.ibb.gov/pubaff/ocfact.html>, 24.09.2001, s:14:40

⁶ <http://www.rferl.org/welcome/english/history/introduction.html>, 29.09.2001, s: 14.50

1979'da Brejnev yönetimindeki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nde merkez güç içinde varolan anlaşmazlıklarla kuşatılmış hayaller vardı. SSCB, tarih boyunca istediği ama bir türlü gerçekleştiremediği güneye inme ve sıcak sulara kavuşma hayalinin peşine düştü. Ama bu kez de karşısına ABD destekli yayın yapan, muhalif ve alternatif radyolar çıktı. "Afganistan'ı işgal eden Sovyet Rusyası'na yayın yapan bu radyolar, üst düzey profesyonellerin yüzde 47'sine, politik liderlerin yüzde 41'ine, yöneticilerin yüzde 27'sine ve ağır işçi sınıfının yüzde 14'üne ulaşabilirken; ağır işçi sınıfının yüzde 77'si, yarı aydınların da yüzde 96'sı tarafından dinleniyorlardı. Bu yayınlar genellikle; devlet destekli tıbbi yardımla yaşayanlara, daha çok da devlet kontrollü ağır endüstri fabrikalarında çalışanlara ya da göçmenlere ulaşıyordu. Yayınlar politik veya kişisel nedenlerle dinleniyordu."⁷

Bu muhalif radyocular, "anti-Sovyet" ve "kapitalist emperyalizm savunucusu" olarak suçlandılar. Yapılan gösterilerde Sovyet sisteminin resmi düşmanları olarak gösterildiler. Ardından -El salvadora Amerikan yanlılarının yaptığı kadar olmasa da- ağır bir şekilde cezalandırıldılar.

Son yıllarda ise gezegenimizdeki milyonlarca dinleyicinin evine ve hatta beynine girmenin en kısa ve hızlı yolu olarak radyo seçildi. Radyonun bu gücü nereden geliyor? Televizyonun varolduğu bir dünyada radyo neden daha önemli? "Göz saldırgan bir organ olarak işlerken, kulak edilgen bir alımlama organı olarak

⁷ Noam CHOMSKY, *The Propaganda System*,
<http://www.zmag.org/chomsky/index.cfm> 27.09.2001, s: 13:40

onun tam tersi görevi üstlenir. Her tür uyarıya açıktır. Üstelik canı istediği zaman kapaklarını kapatan ve görmekten vazgeçen gözün tersine kulağın duymaması için dışarıdan bir şeyle tıkanması gerekir. Kulak kendi başına işitmeye ara veremez. Sürekli işitir; uyku, baygınlık ve hatta kimi nörofizyologlara göre uzun koma durumunda bile. Öte yandan kulak başka ikili bir görevi de yürütür. Çünkü ağıza dolaylı bir yoldan bağlıdır. İşitmeyen ya da zor işiten insanlar konuşamaz. Aradaki ilişki öylesine yakındır ki işitme ve konuşmayı birbirinden bağımsız iki işlem gibi görmek olanaksızdır.”⁸ İnsan için son derece hayati önem taşıyan kulak, elbette ki etki açısından da gözden üstündür.

“Söz hakikat, görüntü gerçekliktir” diyen Jacques Ellul, sesin görüntü karşısında üstünlüğünü en kısa şekliyle açıklamış oldu. Ses kalıcıdır, görüntü ise uçar gider. Televizyonda ardı ardına geçen görüntüleri eksiksiz algılamamız ve bir bütünlük oluşturmamız beklenir. Oysa bu hızlı tempo beynimizi yorar ve düşünme işlevini yok eder. Defalarca kurgulanmış ve bize ait olmayan bu görüntüleri bir süre sonra reddetme aşamasına geliriz. Oysa radyoda tıpkı çocukluğumuzda bize masal anlatan annemiz gibi bize hayal kurma, kendi görüntümüzü yaratma imkanı veren bir ses vardır. İnsanın kendi yarattığı görüntüyü unutması imkansızdır. Radyoda tıpkı bir masal gibi dinlediğimiz herşey ve anlatan kişi kendi yarattığımız görüntüyle birlikte hafızamıza kazınır.

⁸ Barry SANDERS, *Öküzün A'sı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, s:30

Amerika Radyoyla Savaşıyor

11 Eylül saldırısının ardından Afganistan'a savaş açan Amerika, savaş öncesi Afgan halkına 320 milyon dolarlık ekonomik yardım yapma kararı aldığını açıkladı. Bu yardım, uçaklarla havadan yapılacaktı. ABD, ayrıca yiyecek ve giyecek yardımının yanı sıra uçaklardan transistörlü küçük radyolar da atmayı planlıyordu. Nitekim, savaşın ilk günlerinde bu planını gerçekleştirdi. Yardımın yerine ulaşabilmesi ve yardım dağıtacak uçakların güvenliği için ön saldırı yapacağını açıklayan ABD'nin ilk vurduğu hedefler arasında Kabil'in telekomünikasyon sistemi vardı. Propaganda için uygun zemini hazırlayan ABD, "ABD'den yapılacak radyo yayınlarında Afgan halkının düşman olmadığı vurgulanırken, düzenlenecek operasyon hakkında bilgiler aktarılacak"⁹ açıklamasını yapıyordu.

Çünkü Afganistan Radyosu susmuştu ve Afgan Halkının haber alma konusunda Voice of America'dan ya da Radio Free Europe'tan başka seçeneği yoktu. Propaganda için en uygun ortam yaratılmıştı.

Soğuk Savaşın galibi olarak çıkan ABD, kendisine 40 yıllık bir mücadelenin sonunda bu başarıyı getiren radyoyu Afganistan'da da unutmamıştı. 7 Ekim 2001'de başlayan operasyon, gece füze atışları, gündüz de yiyecek ve radyo paketleri sağanağıyla sürdü.

⁹ Amerika Radyo ve Dolarla Savaşıyor, <http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ekim/06/dunya.html>

Noam Chomsky'nin dediği gibi, propaganda amaca uygun olarak görevini yerine getirmeye başlamıştı. 10

Kaynakça

- BAUDRILLARD Jean, **Çifte Soykırım**, Tam Ekran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Temmuz 2001
- CHOMSKY Noam, **The Propaganda System**,
<http://www.zmag.org/chomsky/index.cfm> TV
- DOHERTY Martin, **Black Propaganda by Radio: The German Concordio Broadcasts to Britain 1940-1941**, Historical journal of Film, Radio & Television, 1994
- **Marti Office of Cuba Broadcasting**,
<http://www.ibb.gov/pubaff/ocfact.html>
- RİGEL Nurdoğan, **İleti Tasarımında Haber**, Der Yayınları, İstanbul 2000
- SANDERS Barry, **Öküzün A'sı**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999
- <http://www.rferl.org/welcome/english/history/introduction.html>
- , "Amerika Radyoyla Savaşıyor",
<http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ekim/06/dunya.html>

10Noam CHOMSKY, **The Propaganda System**,
<http://www.zmag.org/chomsky/index.cfm>